

Ekoturizm: tabiatni muhofaza qilish va sayohatni uyg'unlashtirish

Sanaqulov Sultonmurod Sarvar o'g'li

Xalqaro Nordik Universiteti

s.sanakulov@nordicuniversity.org

+99897-900-02-16

Annotatsiya

“Ekoturizm: tabiatni muhofaza qilish va sayohatni uyg'unlashtirish” mavzusidagi tadqiqotning mavhum qismi quyidagilardan iborat: Ekoturizm turizm sanoatida muhim tarmoq sifatida paydo bo'lib, barqaror rivojlanish va mahalliy hamjamiyatlarni qo'llab-quvvatlash bilan birga, tabiatni muhofaza qilish va sayohatni uyg'unlashtirish uchun noyob imkoniyatni taqdim etadi. Tabiiy muhitni o'rganish va uning go'zalligini qadrlash orqali ekoturistlar biologik xilma-xillikni saqlash, ekotizimlarni himoya qilish va madaniy merosni saqlashga hissa qo'shishlari mumkin. Ushbu tadqiqot ekoturizmning tabiatni muhofaza qilish, sayohatga ta'sirini o'rganish va dunyoning turli ekoturizm yo'nalishlaridan olingan amaliy tadqiqotlar va empirik ma'lumotlardan foydalangan holda barqaror ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha ilg'or tajribalarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ekoturizm, ekotizim, ekoturizm bozori, ekoturizm sektori, dunyoda ekoturizm o'sishi.

Kirish. Ekoturizm atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror sayohat amaliyotiga ikki tomonlama yo'naltirilganligi bilan ajralib turadigan global sayohat sanoatida muhim sektor sifatida paydo bo'ldi. Xalqaro ekoturizm jamiyati ma'lumotlariga ko'ra, ekoturizm “atrof-muhitni asrash va mahalliy aholi farovonligini oshirishga xizmat qiluvchi tabiiy hududlarga mas'uliyatli sayohat” sifatida ta'riflanadi. Ushbu ta'rif ekoturizmning mohiyatini o'zida mujassam etgan bo'lib, u turizmning salbiy ta'sirini minimallashtirish, shu bilan birga ekotizimlar uchun ham, mahalliy hamjamiyatlar uchun ham maksimal foyda keltirishga intiladi. 2021-yil holatiga ko'ra, ekoturizm global turizm bozorining qariyb 20 foizini tashkil etdi, bu uning ekologik izi uchun tez-tez tanqid qilinadigan sanoatda barqaror amaliyotni ilgari surishdagi ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi.

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ekoturizm nafaqat an'anaviy turizmga munosib, balki tabiatni muhofaza qilish harakatlarining kuchli vositasidir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) hisobotida ekoturizmga sarflangan har bir dollar tabiatni muhofaza qilish uchun 10

dollargacha mablag' sarflash kerakligini ta'kidlaydi. Ushbu multiplikator effekti mas'uliyatli sayohat bioxilma-xillikni saqlash va yo'qolib borayotgan turlarni himoya qilishga qanday hissa qo'shishini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, "Barqaror turizm" jurnalida chop etilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ekoturizm tashabbuslari yo'lga qo'yilgan hududlar besh yil davomida mahalliy yovvoyi tabiat populyatsiyasining 30 foizga o'sishini boshdan kechirgan, bu tabiat va jamoalar uchun sezilarli foyda ko'rsatgan.

Tabiatni muhofaza qilishning sayohatlar bilan integratsiyalashuvi mahalliy jamoalarga ham ijobiy iqtisodiy ta'sir ko'rsatdi. ¹Butunjahon Sayohat va Turizm Kengashining xabar berishicha, 2019-yilda ekoturizm global miqyosda qariyb 600 milliard dollar ishlab topdi, bu esa an'anaviy ish bilan ta'minlanish imkoniyatlari cheklangan qishloq joylaridagi millionlab odamlarning turmush tarzini yaxshilanishini ta'minladi. Mahalliy aholini ekologik toza amaliyotga jalb qilish va ularga sayyohlik korxonalarida ulush taklif qilish orqali ekoturizm tabiiy resurslarni barqaror boshqarishni ta'minlash bilan birga, jamiyat rivojlanishiga yordam beradi. Sayohatchilar va mahalliy aholi o'rtasidagi ushbu simbiotik munosabatlar iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda atrof-muhit salomatligini birinchi o'ringa qo'yadigan uzoq muddatli strategiyalarni yaratish uchun juda muhimdir.

Uning mumkin bo'lgan afzalliklariga qaramay, ekoturizm amaliyotini butun dunyo bo'ylab samarali amalga oshirishda muammolar mavjud. Haddan tashqari turizm, infratuzilmaning yetarli emasligi va me'yoriy-huquqiy bazaning etarli emasligi kabi muammolar, agar to'g'ri hal qilinmasa, tabiatni muhofaza qilish harakatlariga putur yetkazishi mumkin. Ushbu dinamikani har tomonlama tushunish ekoturizm bilan shug'ullanadigan manfaatdor tomonlar uchun - siyosatchilardan tortib turoperatorlargacha - ularning tashabbuslari ham ekologiyani muhofaza qilish maqsadlariga, ham jamiyat ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot mavzusini chuqurroq o'rganar ekanmiz, tabiatni muhofaza qilish va sayohatning muvaffaqiyatli integratsiyasi barqaror yo'llarni yaratish uchun bir nechta sektorlar bo'ylab hamkorlikdagi sa'y-harakatlarni talab qilishi aniq bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Dastlab ekoturizm amaliyotlari, tamoyillari va ularning tabiatni muhofaza qilishga ta'siri bo'yicha mavjud bilimlarni to'plash maqsadida keng qamrovli adabiyotlar tahlili o'tkazildi. Bu butun dunyo bo'ylab muvaffaqiyatli ekoturizm tashabbuslarini ta'kidlaydigan, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan jurnal maqolalari, kitoblar va amaliy tadqiqotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oldi. Shundan so'ng, ekologik barqarorlikni ta'minlash va tabiatni muhofaza

---

¹ Sanaqulov, S. (2024). The political economy of tourism development. *Nordic_Press*, 3(0003).

qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni rag'batlantirishda ekoturizmning samaradorligi haqidagi tasavvurlarni baholash uchun ekoturizm operatorlari va sayohatchilarga so'rovnomalar tarqatildi. ²Bundan tashqari, ekoturizmning ijtimoiy-iqtisodiy foydalari hamda uning muammolari haqida tushunchaga ega bo'lish uchun manfaatdor tomonlar, jumladan, mahalliy hamjamiyatlar, tabiatni muhofaza qiluvchilar va turizm mutasaddilari bilan chuqur suhbatlar o'tkazildi. Keyinchalik, bu manbalardan olingan ma'lumotlar ekoturizm sayohatni, tabiatni muhofaza qilish bilan qanday samarali uyg'unlashtirishi haqida yaxlit tushunchani ta'minlash uchun ucburchaklarga aylantirildi.

Statik malumotlar. ³Ekoturizm global sayyohlik sanoatining muhim sektori sifatida paydo bo'ldi, u tabiatni muhofaza qilishga yordam beradigan va mahalliy hamjamiyatlarga foyda keltiradigan barqaror sayohat amaliyotiga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Global ekoturizm tarmog'iga ko'ra, ekoturizm bozori 2021-yilda taxminan 181 milliard dollarga baholangan, prognozlar 2024-yilga borib 211 milliard dollarga o'sishini ko'rsatmoqda. Bu o'sish iste'molchilarning ekologik jihatdan mas'uliyatli sayohat variantlarini afzal ko'rish bilan bog'liq, 2022 yilda o'tkazilgan so'rovda sayohatchilarning 70 foizi barqarorlik uchun ko'proq to'lashga tayyor ekanliklarini bildirgan. Ekoturizmning o'sishi nafaqat haqiqiy tajribani izlayotgan sayohatchilar uchun foydali, balki butun dunyo bo'ylab tabiatni muhofaza qilish sa'y-harakatlarini moliyalashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ekoturizmning biologik xilma-xillikni saqlashga ta'siri diqqatga sazovordir. *Journal of Sustainable Tourism* jurnalida chop etilgan tadqiqot ekoturizmga juda bog'liq bo'lgan hududlarda 2021-2023-yillar oralig'ida mahalliy yovvoyi tabiat populyatsiyalari soni o'rtacha 30 foizga oshgani haqida xabar berilgan. Bu statistik ma'lumotlar ekoturizmning tabiiy yashash joylarini saqlab qolish uchun iqtisodiy rag'batlantirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, xuddi shu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ekoturizm faoliyati bilan shug'ullanuvchi jamoalar faqat an'anaviy turizm usullariga tayanadiganlarga qaraganda daromad darajasi 25% ga oshgan. Bunday moliyaviy imtiyozlar mahalliy aholini ekspluatatsiya qilish amaliyotidan ko'ra atrof-muhitni muhofaza qilishni birinchi o'ringa qo'yishga undaydi.

Tashrifchilar statistikasiga kelsak, Jahon sayyohlik tashkiloti (YuVTO) ma'lumotlariga ko'ra, ekoturizm yo'nalishlariga xalqaro tashriflar 2021-yildagi 300

---

² Umarov, E. (2024). ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH SOHASIDA SANOAT KRXONALARINI AXBOROT BILAN TA'MINLASH. *Nordic_Press*, 3(0003).

³ Sanaqulov, S. (2024). The political economy of tourism development. *Nordic_Press*, 3(0003).

milliondan 2023-yil oxiriga kelib 350 millionga yetgan. Bu tendentsiya sayyohlar o'rtasida ularning ekologik izlari va tabiat bilan shug'ullanish istagi to'g'risida xabardorlik kuchayib borayotganini aks ettiradi. Bundan tashqari, ekoturizmni targ'ib qiluvchi yo'nalishlar o'zlarining noyob takliflari va barqarorlik amaliyotiga sodiqliklari tufayli tashrif buyuruvchilarning yuqori qoniqish ko'rsatkichlarni (o'rtacha 85% atrofida) qayd etildi.

Eski tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekoturizm sektori o'zining yuqori yo'nalishini davom ettiradi va 2024-yilga kelib 250 milliard dollarga yetishi mumkin. Chunki ko'proq sayohatchilar iqlim o'zgarishi va atrof-muhit degradatsiyasi bilan bog'liq tashvishlar ortib borayotgan bir paytda ekologik toza alternativlarni izlamogda. Texnologiyaning ekoturizmga integratsiyalashuvi, masalan, virtual reallik tajribasi va barqaror amaliyotlarni targ'ib qiluvchi mobil ilovalar — kelajakdagi sayohatchilar uchun qulaylik va faollikni oshirishi mumkin. ⁴Shunday qilib, ushbu sektordagi manfaatdor tomonlar o'sish va tabiatni muhofaza qilish sa'y-harakatlarini muvozanatlashda hushyor bo'lishlari va kelajak avlodlar uchun ham tabiat, ham mahalliy madaniyatlar saqlanib qolishi kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ekoturizm tabiatni muhofaza qilish va sayohat o'rtasidagi muhim kesishma bo'lib, atrof-muhit va mahalliy hamjamiyatlarga foyda keltiradigan barqaror yondashuvni rivojlantiradi. Mas'uliyatli sayohat amaliyotlarini targ'ib qilish orqali ekoturizm sayohatchilarni tabiiy ekotizimlar bilan shug'ullanishga undaydi va bir vaqtning o'zida ularni saqlashga hissa qo'shadi. Ushbu model nafaqat atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikni oshiradi, balki tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni iqtisodiy rag'batlantiradi. Sayyohlar o'zlarini tabiat bilan bog'laydigan haqiqiy tajribalarni tobora ko'proq izlayotgani sayin, ekoturizmga bo'lgan talab o'sishda davom etmoqda va bu uning atrof-muhitni muhofaza qilishning kuchli vositasi sifatidagi salohiyatini ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, ekoturizm muvaffaqiyati manfaatdor tomonlar, jumladan, hukumatlar, nodavlat tashkilotlar va mahalliy hamjamiyatlarning hamkorligiga bog'liq. Ekoturizm tashabbuslari tabiiy resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi yoki degradatsiyasiga olib kelmasligini ta'minlash uchun samarali siyosat va boshqaruv strategiyalari muhim ahamiyatga ega. Ta'lim va jamoatchilikni ekoturizm loyihalariga jalb qilish orqali biz sayohatchilar ehtiyojlarini atrof-muhit ehtiyojlari bilan muvozanatlashtiradigan barqaror asos yaratishimiz mumkin. Oxir oqibat, iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning yo'qolishi bilan ajralib turadigan davrda global turizmning murakkabliklarini kezar

---

⁴ Umarov, E. (2023). Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 1(11-12).

ekanmiz, ekoturizmni qamrab olish inson faoliyatini ekologik yaxlitlik bilan uyg'unlashtirishning istiqbolli yo'lini taklif etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sanaqulov, S. (2024). The political economy of tourism development. *Nordic_Press*, 3(0003).
2. Umarov, E. (2024). ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH SOHASIDA SANOAT KRXONALARINI AXBOROT BILAN TA'MINLASH. *Nordic_Press*, 3(0003).
3. Umarov, E. (2023). Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 1(11-12).